

KAZAK TÜRKÇESİNDE RUSÇADAN GERİ ÖDÜNÇLENEN KELİMELER*

*Gülmira OSPANOVA***

Öz: Tarih boyunca çeşitli Türk halkları ile Rus halkı arasındaki ilişkiler; siyasi, ticari, sosyal ve kültürel boyutlarda komşuluk içerisinde bazen de savaş şartlarında sürdürülmüştür. Dolayısıyla karşılıklı etkileşimin dil alanında da olması, doğal ve kaçınılmaz olmuştur. Türkçenin Rusçadan çok sayıda kelime aldığı gibi tersi bir gelişme de söz konusudur. Bu serüvende Türkçe, alıcı dil olmakla birlikte verici dil ve bazen de aracı dil görevlerini üstlenmiştir.

Çalışmada, doğrudan Türkçeden veya yabancı kökenli olup Türkçe aracılığıyla Rusçaya geçen ve daha sonra Rusçadan geri ödünçlenen sözcükler üzerinde durulmuştur. Kazak Türkçesinde hâlihazırda kullanılan ve kullanımdan düşmüş, Rusçadan geri ödünçleme yoluyla gelen bazı sözcükler ele alınmış; bunların Rusçadaki anlamları, Kazak Türkçesindeki anlamları ile kullanım şekilleri incelenmiş; sözcüklerin köken bilgileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı, genelde Rusça olarak bilinen sözcüklerin Türkçe kökenli oluşlarına dikkat çekmektir. Ayrıca bu çalışmayla Kazak Türkçesi ile Rusça arasındaki kelime alışverişinde Kazak Türkçesinin alıcı dil konumundayken geri ödünçlemede bulunarak hem dilsel ihtiyaçları karşıladığını hem de söz varlığını zenginleştirdiğini ortaya koymak ve bu konuda yapılacak kapsamlı çalışmalara temel hazırlamak da amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kazak Türkçesi, Rusça, geri ödünçleme, verici dil, alıcı dil, aracı dil.

Reborrowed Words from Russian into the Kazakh Language

Abstract: Throughout history, several Turkic and Russian peoples maintained political, commercial, social, and cultural relations as neighbours and sometimes even under conditions of war. Therefore, it is natural and inevitable that mutual interaction also takes place in the field of language. Just as the Turkish has borrowed numerous words from the Russian, there has also been a reverse development. In this process, Turkish has undertaken the function of donor language and sometimes mediating language as well as the recipient language.

This study focuses on words that are either directly taken from Turkish or that are derived from Russian and then transferred to Turkish. These words are discussed, their meanings in Russian, Kazakh, and Turkish are analyzed, their usage patterns are examined, and their etymology is described. These words,

* Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 23.08.2022 - 20.12.2022

** Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Sivas, Türkiye. E-posta: gospanova@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5092-0217.

now in use in Kazakh, are quickly becoming out dated because they were reborrowed from Russian.

The study's objectives are to shed light on the Turkish roots of words commonly associated with Russian and to lay the groundwork for more in-depth research on this linguistic exchange whereupon the Kazakh language is the recipient language in word exchanges with Russian, while it also engages in reborrowing that satisfies both its linguistic requirements and enriches Kazakh vocabulary.

Keywords: Kazakh language, Russian, reborrowing, donor language, recipient language, mediating language.

Giriş

Tarih boyunca çeşitli Türk halkları ile Rus halkı arasındaki ilişkiler; siyasi, ticari, sosyal ve kültürel boyutlarda komşuluk içerisinde bazen de savaş şartlarında sürdürülmüştür. Dolayısıyla karşılıklı etkileşimin dil alanında da olması, doğal ve kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda Türkçenin Rusçadan çok sayıda kelime aldığı gibi tersi bir gelişme de söz konusudur. Türkçeden Rusçaya geçen sözcükler bir hayli fazladır. Hayvan adları, yeme içme ve giyim kuşam kültürü, günlük yaşam, tabiat olguları, coğrafi, sosyo-ekonomik, dinî, idari ve askerî kavramlar olmak üzere farklı alanlardaki sözcük alışverişi, bu diller arasındaki etkileşimin yüzlerce yıllık serüveninin bir sonucudur.

Türk boyları, doğu Slav dilleri olan Rusça, Ukraynaca ve Beyaz Rusçanın söz varlığında belirgin izler bırakarak bu dillerin deyimleri ile gramerleri üzerinde de bazı etkiler yapmıştır (Baskakov, 1985, s. 5).

Rus bilim adamları Baskakov ile Abayev, Türk ve Slav dillerinin arasındaki etkileşim süreçlerinin şu beş dönemde gerçekleştiğini belirtmişlerdir:

Birinci dönem (Kiev Knezliği kurulmadan önceki I-VIII. yy.), Slav diyalektlerinin bir taraftan Hun ve İskit-Sarmat boy birliklerine giren İran ve Fin boylarının diyalektleri ile diğer taraftan Hun, Sabir, Hazar ve Bulgar boy birliklerine giren Türk boylarının diyalektleri ile olan karşılıklı etkileşiminin hâkim olduğu dönemdir (Baskakov, 1985, ss. 5-6). Bu dönemde eski Rusçaya Türkçeden *altın, tovar, kağan, kover* vb. sözcükler geçmiştir (Buribayeva, 2012, s. 21).

İkinci dönem (Kiev Knezliği'nin kurulduğu IX.-XII. yy.), eski Rusçanın ilk önce Peçenek boy birliklerinin, Uzların Oğuz boylarının, Tork, Berendi, Kovu, Kayepiç, Bout gibi Türk boy birliklerinin dilleri ile daha sonra ise eski Rusçanın söz varlığını Moğol istilasından sonraki dönemde de büyük ölçüde etkileyecek olan Polovetslerin dili ile daha yoğun etkileşiminin hâkim olduğu dönemdir (Baskakov, 1985, s. 6). Bu dönemde eski Rusçaya Türkçeden *basurman, bogatır', başmak, kamış* gibi sözcükler geçmiştir (Buribayeva, 2012, s. 21).

Üçüncü dönem (Moğol istilasından sonraki dönem, XIII-XV. yy.), eski Rus knezliklerinin vasal devlet olarak Altın Orda'ya bağlı bir şekilde yaşadığı dönemdir. Bu dönemde eski Rusçanın, Altın Orda'nın hüküm sürdüğü geniş topraklarda konuşulan Türk-Kıpçak diyalektlerinin büyük etkisi altında olduğu görülür. Türk-Kıpçak diyalektleri aracılığıyla ise Slav diyalektlerine Arapça ve Farsça alıntılarının yanı sıra Sanskritçe, Çince, Tibetçe, Toharca, Sogdca ve diğer dillerden de alıntılar girmiştir (Baskakov, 1985, s. 6). Bu dönemde eski Rusçaya Türkçeden *ataman, den'gi, karaul, haci, han* vb. sözcükler geçmiştir (Buribayeva, 2012, s. 21).

Dördüncü ve beşinci (Ekim Devrimi'nden sonraki) dönemlerde tam tersi bir gelişme söz konusudur. Çağdaş biçimlerini büyük ölçüde bu dönemlerde kazanan Türk dillerinin söz varlıklarına Rusçanın etkisi olmuştur (Baskakov, 1985, s. 6). Baskakov ile Abayev'in sınıflandırmasını esas alan Buribayeva, dördüncü dönemi Rus kolonizasyonunun hâkim olduğu ve Kazan, Astrahan, Sibiry ve Kırım hanlıkları ile Kafkasya, Orta Asya ve Kazakistan halklarının Rusya'ya tabi olduğu XVI-XIX. yüzyıllar olarak açıklamıştır. Bu dönemde Rusçaya doğrudan Türkçeden veya Türkçe aracılığıyla *başibuzuk, bahroma, izyum, runduk, kinjal, çalma, efendi* gibi sözcüklerin geçtiğini belirtmiştir. Beşinci dönemi ise XX. yüzyılın başından günümüze dek getirerek eski SSCB halklarının dilsel ilişkilerinin aktif olduğu dönem olarak açıklamış; Kazak Türkçesi ve Özbek Türkçesi gibi Türk dillerinden *akın, basmaç, duşman* gibi sözcüklerin çağdaş Rusçaya bu dönemde geçtiğini kaydetmiştir (Buribayeva, 2012, s. 21).

Kazakistan ile Rusya arasındaki etnik ve dilsel ilişkiler ise takriben Kazak Hanlığı'nın kurulduğu dönemden itibaren başlamaktadır. Kazak-Rus dil ilişkilerini dört dönemde ele almak mümkündür:

1. XVI. yüzyıldan sonraki dönem, Kazak Hanlığı'nın kuruluşundan sonraki dönemden Kazakistan'ın Rusya'ya bağlandığı yıllara kadarki dönemdir.
2. XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar süren dönem, Kazak Hanlığı ile Rusya'nın yoğun diplomatik ve ticari ilişkileriyle karakterize edilen bir dönemdir.
3. Sovyet Dönemi
4. Modern Dönem, XX. yüzyılın sonundan (Kazakistan'ın bağımsızlığını almasıyla birlikte) günümüze kadarki dönemdir (Buribayeva, 2012, s. 22).

Kazak Türkçesinin söz varlığındaki alıntı kelimeler, esas itibariyle dört dilden alınmıştır. Bunlar: Arapça, Farsça, Moğolca ve Rusçadır (Kaliyev ve Bolganbayev, 2006, s. 136).

Kazak Türkleri ile Ruslar, kadim zamanlardan beri komşu yaşayan halklardır. Dolayısıyla bu iki halk arasındaki ticari, sosyal ve kültürel ilişkilerin çok eski

zamanlardan beri gelişmeye başladığı bilinmektedir. XVI-XVII. yüzyıllarda komşuluk hayatıyla ve ticari alışverişlerle ilgili ilişkiler geliştiği gibi XVII. yüzyılın 30'lu yıllarından itibaren Kazak topraklarının Rusya İmparatorluğu'na bağlanması, bu ilişkileri daha da artırmıştır. Hiç kesintisiz uzun süren bu süreçte, Rusçadan Kazak Türkçesine çok sayıda kelime geçmiştir. Rusça ödünclemeleri 2 grupta ele almak mümkündür: 1. 1917 Ekim Devrimi'ne kadarki dönem; 2. Ekim Devrimi'nden sonraki dönem. Ekim Devrimi'ne kadar ödünclenen kelimeler, genellikle konuşma dili aracılığıyla olduğu için Kazak Türkçesinin fonetik yapısına uygun hâle getirilmiştir. Günlük hayatta kullanılan nesne adlarından *jäşik* (Rusça *yaşçık*) 'kutu, koli, kasa' bunlardan biridir (Kaliyev ve Bolganbayev, 2006, ss. 144-145).

Tarih boyunca Türkçe, alıcı dil olmanın yanı sıra verici dil hatta aracı dil görevlerini üstlenmiştir. Böylece doğrudan Türkçeden veya Türkçe üzerinden yabancı dillere geçen birçok sözcüğün, dönemin bazı sosyo-kültürel veya politik şartlarından dolayı geri döndüğüne şahit olunmaktadır.

Bazen de verici dil, bir başka dile verdiği bir kelimeyi, o dilde kazandığı ses ve anlam yapısıyla tekrar geri alabilir ki bu tür alıntılara da *geri dönen alıntı* (reborrowing) denir. Bu tür alıntılar, Çince, Farsça ve Rusça gibi eski komşuları ile Türkçe arasında oldukça boldur (Karaağaç, 1997, s. 508).

Yöntem

Çalışmada, doküman tarama yoluyla elde edilen 26 sözcük üzerinde durulmuştur. Sözcük seçiminde gerek edebî eserlerde gerekse günlük konuşmalarda sıklıkla karşılaşılan söz varlığı olmasına dikkat edilmiştir. Alfabetik sıraya göre verilen sözcüklerin hem Rusçadaki hem de Kazak Türkçesindeki biçimleri, anlamları ve etimolojileri açıklanmaya çalışılmış; Kazak Türkçesindeki kullanımlarına örnekler verilmiştir. Geri ödünclenen sözcüklerin tespitinde Radloff, Baskakov, Fasmer, Şipova, Eren gibi bilim insanlarının çalışmaları başta olmak üzere bazı etimolojik, açıklamalı sözlükler ve 15 ciltlik *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi* (Kazak Edebî Dilinin Sözlüğü) gibi çeşitli çalışmalardan istifade edilmiştir.

İnceleme

1. Artel' ~ Артель (Ortaklık)

Rusça *artel'* 'ortaklık' anlamına gelen Türkçe ödünclemedir. Dmitriyev'e göre kökeni, Tobol Tatarcasındaki *urtalay* veya Tatar ve Başkurt Türkçelerindeki *art il* 'arkadaki halk; rezerv' sözcüklerine dayanır (Şipova, 1976, s. 39). Fasmer'in sözlüğünde, *artel'* 'zanaatçılar veya işçiler birliği, ortaklık, kooperatif' demektir. Fasmer, sözcüğün Türkçe kökenli olduğunu kabul etmekle birlikte Miklosich ile Preobrajenskiy'nin Türkçe *ortak* sözcüğüne dayandırdıkları etimolojiyi asılsız, Dmitriyev'in etimolojisini ise doğru bulur (1986, c. 1, s. 89).

Artel, Kazak Türkçesine Rusçadan ödünçlenen bir sözcük olmasına rağmen kökeni Türk dillerine dayanmaktadır. Preobrajenskiy, Goryayev gibi leksikografların belirttikleri gibi Tatar Türkçesinde *ortak* ve *el* sözcüklerinin birleşmesinden oluşarak ‘birlik, ortaklık’ anlamını verir. Budagov da *artel*’in Türkçe *orta*, *ortak* sözcükleriyle ilişkisine dikkat çeker. Böylece Rusçaya Türkçeden ödünçlenen bu sözcük, geri ödünçleme yoluyla alınmıştır:

Sodan keyin artel’ uyımdastı da, men müşesiniñ birewi bolıp kirdim. (Ondan sonra ortaklık kuruldu, ben de bir üyesi olarak girdim.) (QTQES, s. 42).

Rusçada /o/, vurgusuz telaffuz edildiği zaman /a/ olarak okunduğu dikkate alındığında, hem orta/ ortak sözcüklerindeki /o/’ların Rusçanın ses kurallarına uydurulması hem sözcüklerin birleşmesi hem de ses düşmesi yoluyla nihai *artel*’ biçimini aldığı söylemek mümkündür. Kazak Türkçesine de Rusça yazılışı ile telaffuzu değişmeden geri ödünçlenmiştir.

2. Aul’ny ~ Аульный ~ Awılñay (Köy muhtarı)

Rusçada *aul* ~ *аул*, Dal’in sözlüğünde ‘köy, nahiyе, kasaba; (Tatar, Başkurt, Kırgız ve birçok Kafkas halklarında) köy veya oba’ anlamındadır. Uşakov, Dmitriyev, Ogiyenko ve Fasmer’in sözlüklerinde de aynı anlamda Türkçe bir sözcük olarak geçmektedir (Şipova, 1976, s. 41). Ojegov’un sözlüğünde de *aul* ismi ‘(Kafkasya ile Orta Asya’da) köy’ anlamındadır, sıfat olarak eril cins *aul’ny*, orta cins *aul’noye* ve dişil cins *aul’naya* biçimleriyle geçmektedir (Ojegov, 2006, s. 19).

Birçok Türk lehçesinde var olan bu sözcük, Kazak Türkçesinde *awıl* ‘köy’ şeklinde kullanılır. Eski Türkçede *ağ-* ‘kuşatmak, sarmak, çevrelemek’ köküne fiilden isim yapım eki *-ıl* eklenmek suretiyle oluşan *ağıl*, ‘hayvanların gecelediği, çitle çevrili yer’ anlamında kullanılırdı. Günümüzde de bazı Türk lehçelerinde aynı anlamı ifade etmektedir. Kazak Türkçesinin fonetik yapısında, iki ünlü arasındaki /ğ/, /uw/’a dönüşür. Bazı bilim insanlarının *ağıl/ awıl* sözcüğünün Ermenice *geul* ‘köy’ sözcüğünden ödünçleme olduğunu söylemeleri ise yersiz bir fikirdir (QTQES, s. 45).

Awılñay, tarihî bir adlandırma olup ‘XX. yüzyılın başında Kazak köylerinde yönetim ve idari taksimat işleriyle ilgilenen yerel yönetici, Çarlık Rusya yönetiminin Kazakistan’da en alt hizmetindeki kişi’ (QATS-2, s. 218) demektir.

Yönetimle ilgili kelimelerden olan *awılñay*, Rusça *aul’ny* ~ *аульный* ‘köylü, köye ait’ (Kaliyev ve Bolganbayev, 2006, s. 145) sıfat şeklindeki sözcüğün Kazak Türkçesine uyarlanmış biçimidir. “Alıcı dil, kendi ses yapısına ve anlam örgüsüne uygun olarak, aldığı unsur üzerinde ses ve anlam tasarrufları yapmaktadır” (Karaağaç, 1997, s. 509). Rusçada eril sıfat eki olan *-ny* ekindeki dar kalın ünlünün genişlediği ve /a/’ya dönüştüğü görülmektedir. Bir dilden

yapılan ödünçlemenin daha çok kelime düzeyinde olduğu bilinir. Ancak nadir de olsa gramatik yapıların da ödünçlendiğini bu örnekten görmekteyiz.

Awılınay, Çarlık Rusyası döneminde idari taksimat, yönetimle ilgili olarak Rusça ekle türetilmiş hâliyle Kazak Türkçesine geri ödünçlenen kelimelerdendir. Artık kullanılmayan ancak çarlık dönemlerinden bahseden tarihî eserlerde geçen pasif kelimelerden biridir. Türkiye Türkçesine ‘muhtar, köy yöneticisi’ şeklinde çevrilebilir:

Patşanın alımın jıynap jürgen awılınayğa qarsılıq qılayın degen yekensinđer! (Çarın vergisini toplayan muhtara karşı geliyorsunuz demek!) (MDEE, s. 200).

3. Borşç ~ Борш (Lahana çorbası)

Borşç, pancar ve lahanadan yapılan ana yemektir. Ukraynacadan ödünçleme olan sözcük, *borşçevnik* ‘çayır tavşancıl otu’ adı verilen bitkiden yapılan sulu yemektir. Bu sözcüğün değişik fonetik varyantları; Lehçe, Çekçe, Slovence ve Slovakçada ‘şifalı bitki, çayır tavşancıl otu’ anlamında mevcuttur (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 54).

Karaağaç, bu sözcüğün kökünü Türkçe *burçak* sözcüğüne dayandırmaktadır; Rusça *borşç*, Macarca *borso* < Türkçe *burçak*, ‘bir tür sebze çorbası’ (2016, s. 69). Eren’in sözlüğüne göre ‘pancar, lahana ve et veya krema konularak yapılan sebze çorbası’ anlamında Türkiye Türkçesine *borç*, *borş* olarak geçmiştir (1999, s. 58).

Günümüz Türk lehçelerinden Kazak Türkçesindeki *burış*, Başkurt Türkçesindeki *boros*, Kırgız ve Özbek Türkçelerindeki *murç*, Tatar Türkçesindeki *borıç*, Türkmen Türkçesindeki *burç* ‘biber’ (KTLS-1, ss. 66-67) sözcüklerinin *borşç* ile bağlantısı olduğu düşünülebilir.

Kazak Türkçesinde *borşç*, Rusça yemek adı olup ‘çeşitli baharat ve sebze katılarak yapılan pancar ve lahana çorbasıdır’:

Sorpa şınında da ğajap dämdi yedi! Kartop, qızılşa tuwrap, qaymaq qatıp, jas kapustadan kelistirip istegen borşç bolsa kerek. (Çorba, gerçekten de harikulade leziz idi. Patates ve pancar doğranarak, yoğurt katılarak taze lahanadan yakıştırılarak yapılan borşç olsa gerek.) (QATS-3, s. 493).

4. Boyar ~ Боярин ~ Boyarlar (Derebeyleri)

XI. yüzyıl Rusça eserlerinden *Slovo O Polku İgnoreve*’de geçen çok sayıdaki Türkçe kökenli kelimelerden biri olarak *boyarin*’in Türkologlar tarafından sosyal terminoloji kategorisinde ele alındığı bilinmektedir. *İgor Destanı*’nda yalın hâli çoğul bildiren isim olarak yer alan *boyare* sözcüğünün anlamı ‘feodal hiyerarşi içinde yer alan yüksek kademedeki soylular, asilzadeler’ demektir. Korş, kelimeyi Türkçe *bay+er* ‘zengin erkek’ şeklinde açıklayarak Rusça *-in* ekinin eklenmesiyle *boyarin* biçimini aldığını ve daha sonra *barin* olarak

kısaltıldığını ileri sürmüştür. Hokand Hanlığı'nda ve diğer Türk dillerinde soyluluk unvanı olan *bayar* sözcüğüne dayanarak *alp+er* 'yiğit er' birleşik sözcüğünün yapılışını örnek vermiştir. Ayrıca *bayan* 'zengin yönetici, efendi', *bayat* 'Tanrı' gibi sözcüklerdeki *bay* köküne işaret etmiştir. Melioranski ile Malov'a göre çağdaş Türk lehçelerinde ve Hokand Hanlığı'nda soyluluk unvanı olan *bayar*, Rusçadan geç dönem geri ödünçlemedir. 'Bir boyun yaşlı soylusu' anlamındaki *boyla ~ buyla*, metateze uğrayarak *bolya+-lar* (saygı ifadesi olarak çokluk eki) ve Rusça *-in* ekinin eklenmesiyle > *bolya-lar-in*, hece düşmesi ile > *bolya(-la)r-in* > *bolyarin* > *boyarin* > *barin* şeklini almıştır. Marquart, *boyla ~ buyla* 'bir boyun yaşlı soylusu' + *er* 'er, erkek' birleşmesinden *boyla ~ buyla er* > *boylar*, Rusça *-in* eki ile > *bolyarin* > *boyarin* > *barin* şeklinde açıklamıştır. Baskakov da buna benzer olarak *boyla er* tamlamasına Rusça *-in* ekinin getirilmesi ve metateze uğraması ile kelimenin Rusçaya *bolyarin* şeklinde uyarlandığını, daha sonraları ise *boyarin* > *barin* biçimlerini kazandığını belirtmiştir (1985, s. 105, s. 156).

Rusçadaki *boyarin* (eril), *boyarinya* (dişil), şimdiki *barin* (eril), *barinya* (dişil) sözcüklerinin anlamına ve etimolojisine dair araştırmacılar tarafından birçok görüş ileri sürülmüştür. Bunlar arasında 'en alt kademedeki soylu; büyük toprak sahibi; düğün alayının katılımcısı' gibi anlamlarının yanı sıra *boyar*'ların 'eski Rus knezleri atlı birliklerinin ve knezlik dumasının başlıca üyesi' olduğunu söylemek gerekir. Malov'a göre *boyarin* sözcüğü, eski Türkçe 'asilzade' demek olan *boila* sözcüğünün değişime uğramasından ya da *bay* ile *er* sözcüklerinin birleşmesinden ortaya çıkmıştır. Melioranski ise aksine bu sözcüğün Türk dillerine Rusçadan ödünçlendiğini belirtmiştir (Şipova, 1976, s. 87).

Karaağaç'a göre *boyar* < Rusça *boyarin* < Türkçe *bayar* < Moğolca *bayar*; 'Tuna bölgesi, Transilvanya ve Rusya'da soylulara verilen unvandır' (2016, s. 69).

Kazak Türkçesinde sadece çoğul ekiyle kullanılan *boyarlar*, Rusça tarihî bir terim olarak "1. Derebeyleri 2. XV. yüzyıldan itibaren Rus devletinde 'vatana hizmet eden insanlar' için kullanılan unvan 3. X-XVII. yüzyıllarda Rus devletindeki feodal toplumda yüksek tabaka", *boyarlar duması* tamlaması ise *tar.* "(X. yüzyılın sonu ila XVIII. yüzyılın başında) Rusya'da knezin yanında (1547 yılından itibaren çarın yanında) yüksek meclis, boyar duması" demektir:

17 ğasırđıy 2-jartısında boyarlar dumasınıy mañızı tömendedi. 1711 jılı Senattıñ qurılıwına baylanıstı boyarlar duması joyıldı. (17. yüzyılın ikinci yarısında Boyar Dumasının değeri düştü. 1711 yılında senatonun kurulmasıyla Boyar Duması tarihe karıştı.) (QÄTS-3, s. 519).

5. Çugun ~ Чугун ~ Şögen (Dökme demir)

Ruşçada ‘demir-karbon alaşımları, dökme demir, font’ demek olan *çugun*’un *çugunniy*, *çugunnoy*, *çugunyots*, *çugunok*, *çugunçik*, *çugunka* gibi türevleri de vardır. Dmitriyev, *çugun*’u Çağatay Türkçesi ile Kırgız Türkçesindeki *çoyun*, Tatar Türkçesindeki *çuyen*, Başkurt Türkçesindeki *chuiyn* ile ilişkilendirir. Räsänen’e göre Çuvaş Türkçesindeki *tsugun*’a dayanan sözcüğün Türk lehçelerindeki biçimleri şöyledir: Balkar Türkçesinde *chogun*, Tatar Türkçesinde *shyien*, Kumuk Türkçesi, Karaçay Türkçesi ve Karayim Türkçesinin Trakay diyalektinde *choiun*, Çağatay Türkçesinde *chüün* (Şipova, 1976, s. 399).

Çugun’dan yapılan kap kacağa *çugunka* denir. Vambery’ye göre Rus ticaretinin Orta Asya ve Kazakistan’daki başlıca ürünü, *çugunka* idi. Türkçe kökenli Rusça sözcük olan *çugun*, geri ödünçleme yoluyla Kazak Türkçesine geçmiş ve *şögen* şeklini almıştır. Son zamanlarda az da olsa *şögenke* diyenlere de rastlanmıştır (QTQES, ss. 224-225). *Şögen* ‘yuvarlak, küçük dökme demir kap, tencere’dir:

Jalpaq peştin awzında qara şögen qaynap turadı. (Geniş ocağın üstünde siyah dökme demir tencere kaynıyordu.) (QÄTS-15, s. 411).

Geri ödünçleme *şögen*’in *şoyın* ile beraber kullanıldığı da görülmektedir:

Şoyın şögenge basqan palaw da pisip ülgergen yedi. (Dökme demir tenceredeki pilav da pişmişti.) (QÄTS-15, s. 411).

Şoyın, metalürji terimi olarak “karbonun belli oranlarda manganez, silisyum, kükürt, fosfor ve diğer maddelerle erimesiyle elde edilen oldukça sağlam demir alaşımı”dır. *Şoyın jol* tamlaması “demir yolu”, *şoyınday* sıfatı “1. Dökme demir gibi çok ağır 2. Dökme demir gibi simsiyah”, *şoyınqalıp* “kokil kalıp” (QÄTS-15, ss. 382-383) anlamında kullanılır. Görüldüğü gibi Kazak Türkçesinde *şoyın*, “dökme demir”i ifade eden eski bir kelime olarak korunmaktadır. *Şögen* ise Rusça *çugun*’dan geri ödünçlenerek ‘dökme demir kap’ anlamında Kazak Türkçesinin söz varlığına eklenmiş bir kelimedir.

6. Çulok ~ Чулок ~ Şuluk (Çorap)

Ruşçada *çulok*, daha çok çoğulu *çulki* kullanılır, ‘ayakkabının içinden giyilen, örülmüş giyecek’; Dal’in sözlüğünde ‘örülmüş iç ayakkabıdır, bazen kısa erkek çoraplarının veya dolakların yerine kullanılır’. Ogiyenko’ya göre Tatar Türkçesinden ödünçlemedir. Dmitriyev, ‘dolak’ anlamına gelen genel Türkçedeki *çulgav*, *Codex Cumanicus*’taki *tsulgav*, Tatar Türkçesindeki *çolgav*, diğer taraftan ‘ayak derisi; taban kenarı’ anlamlı *yuluk*, Kazakça Türkçesindeki *juluk*, Türkmen Türkçesindeki *yoluk* sözcükleriyle ilişkilendirir. Radloff ile Fasmer’e göre de sözcük, Türkçeden ödünçlemedir. ‘Yumuşak iç ayakkabı’ anlamıyla Rusçada ilk kullanımına XVI. yüzyıl eserlerinde rastlanmaktadır (Şipova, 1976, s. 401).

Birçok çağdaş Türk lehçesinde ‘sarmak, dolamak, kuşatmak’ anlamında *şulğan- / çolgan-* fiili kullanılmaktadır. Ayağı sarmak için kullanılan kumaşa verilen *şulğaw / çolgav* ismi, bu fiilden türemedir ve Rusçaya geçerek *çulok* şeklini almıştır. Kazak Türkçesindeki *şulıq*, Rusçadaki *çulok* sözcüğünden geri ödünçleme yoluyla alınarak Kazak Türkçesinin ses yapısına uyarlanan bir sözcüktür (QTQES, s. 225). Konuşma dilinde sıklıkla karşılaşılan Rusça *noski* ‘kısa çoraplar’ ve *çulki* ‘uzun kadın çorabı’ sözcüklerine paralel olarak kullanılan *şulıq* ‘ayakkabının içinden giyilen örgü giyecektir’. *Kiyiz şulıq* ‘keçe çorap’, *jün şulıq* ‘yün çorap’, *jibek şulıq* ‘ipek çorap’, *kapron şulıq* ‘naylon çorap’, *şulıq-pulıq* ‘ayağa giyilen çorap ve dolak gibi giyeceklerin tamamı’, *şulıqsız* ‘çorapsız’, *şulıqtı* ‘çoraplı’, *şulıq-uyıq* ‘çorap çeşitleri’, *şulıqşan* ‘çoraplı, çoraplı olduğu hâlde’:

Al toqıma jip iyirüw kombinatı bir julda 16 million par şulıq öndiredi. (İplik üretim tesisinde ise yıllık 16 milyon çift çorap üretilir.) (QÄTS-15, ss. 461-462).

Kazak Türkçesinde *şulğaw* sözcüğü, ‘uzun konçlu ayakkabının içinden ayakları sarmak için kullanılan kumaş parçası’ (QÄTS-15, ss. 459-460) anlamında günümüzde de varlığını korumaktadır.

7. Gulyaş ~ Гуляш (Macar et yemeği)

Gulyaş, ‘et yemeği’ anlamında Rusçaya Macarcadan (*gulas*) XX. yüzyılda geçmiştir (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 117). *Gulaş*, *guyaş* < Macarca *gulyas* < Türkçe *kul aş*, ‘etli, salçalı bir Macar yemeğidir’ (Karaağaç, 2016, s. 70). Husainov’a göre Tatar Türkçesinin ağızlarında kullanılan *gölaş* sözcüğünden ödünçlemedir (2012, s. 160).

Kazak Türkçesinde *gulyaş*, Macarca *hulas* yemek adı olup ‘kuşbaşı doğranmış ete baharatlar katılarak pişirilen bir Macar yemeğidir’:

Gulyaşqa ädette, tös yet pen jawırın yeti paydalanıladı. (*Gulyaş* için genelde döş eti ile kürek eti kullanılır.) (QÄTS-4, s. 357).

8. Jilet ~ Жилет ~ Jilet / Jelet (Yelek)

Fasmer’e göre Rusça *jilet*, ağızlarda *jalet*, *jaletka* ve *jiletka*, Fransızca *gilet*’ten ödünçlemedir (1986, C. 2, s. 55). Gille adlı soytarımın adından gelen, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Fransızca *gillet/ gilet*’ten ödünçlenen bir sözcüktür (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 147). Osmanlı Türkçesinden *yelek* sözcüğünün Batı dillerine bilinen ilk girişi, Cezayir Arapçası üzerinden İspanyolcaya olmuştur. İspanyolca *chaleco*, Portekizce *jaleco*, Fransızca *gilet*, İngilizce *jelick/ jellick* biçimlerini almıştır. Oxford ve Webster sözlüklerinde İngilizce *jelick*’in kökeni Türkçe *yelek*, anlamı ‘Türk kadınının elbisesinin gövdesi veya yelegeği’ şeklinde verilmiştir. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde Fransızca *gilet* biçiminden Türkçeye *jile* olarak geri dönen ödünçlemedir.

Sovyet Türkologlarından Dobrodomov ve Sevortyan, *yelek*'in Arapça ve İspanyolca üzerinden Fransızcaya, Fransızcadan Rusçaya geçtiğini belirtmişlerdir (Şirin, 2020, ss. 84-85).

Rusça aracılığıyla Kazak Türkçesine geçen sözcük, *jelet/ jilet* (Fransızca *gilet*) biçimiyle 'erkeklerin ceketin içinden giydikleri ince, yensiz giysi, yelek' anlamını ifade etmektedir:

Ol jeletin qaltasınan äli künge şeyin saqtawlı jürgen Bektemirdiñ xatın aldı. (O, yeleşinin cebinden hâlâ saklamakta olduğu Bektemir'in mektubunu çıkardı.) (QÄTS-6, s. 292).

Jeletke 'astarlı, kolsuz giysi', *jeletkeli* 'yelekli, yelek giyen' (QÄTS-6, s. 292), konuşma dilinde *zäletke*, *zeletke* (QÄTS-7, s. 109, s. 126) biçimlerinde de Rusçanın etkisi açıkça görülmektedir. İsimlere eklenen Rusça *-ka* küçültme ekindeki /a/, sözcükteki ince ünlünün etkisiyle incelmış, /e/'ye dönüşmüştür. Kazak Türkçesinde /j/'nin /z/'ye dönüşmesi ise *jekirüw ~ zekirüw* 'kızmak, paylamak', *jäbir ~ zäbir* 'zulüm, cefa' gibi birçok sözcükte mevcuttur.

9. Kalım ~ Калым (Ek gelir)

Kalım, Rusçada eskimiş bir sözcüktür, anlamı 'damadın, gelinin anne babasına verdiği başlık parası' (Şipova, 1976, s. 155). *Kalım*, 'Tatarlarda geline verilen para', aynı anlamda *kalın* da kullanılmaktadır (Fasmer, 1986, C. 2, s. 171).

Radloff'un Altay, Teleüt, Şor, Lebed, Kırgız ve Kara-Kırgız Türkçelerindeki *kalıñ* sözcüğünü açıklarken 'geline ödenen *kalım*' ifadesini kullanması dikkat çekicidir. Radloff, *kalıña-* fiil türemesini ise *kalıñ+la* şeklinde göstererek anlamını '*kalım* ödemek' olarak açıklamıştır. Çağatay Türkçesinde *kalın* 'kalın' ve *kalınlık* '*kalım* ödenen kız, nişanlı' olarak geçmektedir (1899, C. 2/1, ss. 242-244, 248). Bu açıklamalardan Rusçada *kalın*'ın yanı sıra *kalım* fonetik varyantının da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un da kaydettiği *qalıñ* 'başlık parası' sözcüğü, Rusçaya ödünçlenmiştir. Aynı anlamda Kazak Türkçesinde *qalıñ mal* olarak kullanılan sözcüğün 'nişanlı kız' anlamıyla *qalıñdıq* (*qalıñ-dıq* yani *kalın-lı*) türevi de canlılığını korumaktadır.

Günümüz Kazak Türkçesinde söz konusu kelime sadece konuşma dilinde ve 'ekstra kazanılan para, düzenli gelirin dışında kazanılan para' anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin Kazak Türkçesinin ses yapısına uydurularak *qalım* veya *qalıñ* şeklinde telaffuz edilmeyip Rusça telaffuzuyla *kalım* biçiminde kullanımı dikkat çekicidir. Alıcı dilin verici dilden sadece sözlük düzeyinde değil, ses ekseninde de ödünçleme yaptığına güzel bir örnektir.

10. Karandaş ~ Карандаш ~ Qarındaş (Kurşun kalem)

Rusçada 'kurşun kalem' anlamına gelen *karandaş*, Ogiyenko'ya göre *kara* 'siyah' ve *daş* 'kayağantaş, arduvaz' sözcüklerinden ortaya çıkmıştır. Dmitriyev

ise Türklerin kurşun kalemin icadında başlıca rol oynayıp oynamadıkları, öncülük edip etmedikleri belli olmadığından ve fonetik açıdan iç ses /n/'nin açıklanmasının zor oluşundan dolayı sözcüğün etimolojisinin açık olmadığını savunur. Németh, Rusça *karandaş*'ı Türkçe *qalam-daş* 'yazı taşı' ile karşılaştırır ve sözcüğün bünyesindeki *karan* kısmının, ilk anlamı 'saz, kamyş' olan eski Yunancadaki *kalamos*, Latince *calamus*, Arapça *kalem* sözcüğüne uygun olduğunu belirtir. İslamiyet'in yaygınlaşmasıyla birlikte Arapça biçiminin yaygın hâl aldığını söyleyen Németh, l>r ve t>d ses değişiminin Türk dillerinde gerçekleşmiş olabileceğini kaydeder. Kolesnikov, bu sözcüğün Türkçe olduğundan hiç şüphe etmemekle beraber Rusçaya XIV-XVII. yüzyıllarda geçtiğini ve *kalamdaş* biçiminin n>m, r>l ses değişimlerine daha Rusçaya ödünçlenmeden önce bir Türk lehçesinde geçmiş olabileceğini dile getirmiştir (Şipova, 1976, s. 166). Németh'in söz konusu tezi kabul görmez. Çünkü çağdaş Türk lehçelerinden Kazak, Kırgız, Uygur, Tatar, Başkurt, Nogay, Karaçay-Balkar, Gagavuz ve Çuvaş Türkçelerinde bu kelime, hep /r/ sesiyle yazılır ve söylenir. Slav dilleri profesörü Jadwiga Waniakowa, 2013'te yazdığı bir yazısında kalem, kamyş ve *karandaş* sözcüklerinin kültürel göçleri üzerinde durmuş ve *karandaş*'ın Rusça, Beyaz Rusça, Ukraynaca, Moldovaca, Letonca gibi Slav dillerinde; Fince, Marice, Komice, Permce, Udmurtça gibi Ural dillerinde; Abaz-Adigece, Kabardince gibi Kafkas dillerinde de hep /r/ sesiyle kullanıldığını tespit etmiştir (Şirin, 2020, s. 112). Fasmer ise Miklosich, Korş ve Berneker'e dayanarak 'siyah taş; siyah şist' anlamlarını veren *karadaş/karataş*'tan geldiğini belirtmiştir (1986, C. 2, s. 192). Bu açıklamalardan sonra söz konusu kelimenin Rusçaya ve adı geçen diğer dillere doğrudan Türkçeden geçtiği inkâr edilemez.

Karandaş, XVIII. yüzyılda Türkçeden ödünçlenen bir sözcüktür. *Kara* 'siyah' ve *daş* 'taş, kayağantaş, arduvaz' sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 188).

Kazak Türkçesinde *qarındaş* 'dışı ağaçtan, yazıcı kısmı grafitten üretilen, yazı ve çizim aracı', *boyaw qarındaş* 'resim çizmede kullanılan renkli kalem', ağızlarda *qarındaş arba* 'dört tekerlekli hafif at arabası' (QÄTS-9, s. 407) anlamında kullanılmaktadır. Sözcük, Rusça *karandaş*'tan Kazak Türkçesine uyarlamadır. İkinci hecedeki geniş ünlünün daralmasının ise *qarındaş* 'kız kardeş' sözcüğüne benzetilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Kazak Türkçesi öğrenenler arasında *qarındaş* ile sıklıkla karıştırılan *qarındaş*, söz konusu lehçenin ses yapısına kısmen uydurulmuştur:

Ağa sawqat jäşiginiñ bet taqtayına suwlanğan siya qarındaşpen badıraytıp, tiyesili ädirisin jazdı. (Babam, kolinin kapağına ıslatılmış kurşun kalemle kocaman olarak ilgili adresi yazdı.) (K, s. 200).

11. Kaznaçey ~ Казначей (Hazine)dar)

Rusçada artık eskimiş olan *kazna* ~ *казна* ‘devlet malı, devlet kasası, hazine’; konuşma dilinde ‘mal mülk, para, servet’ anlamına gelmektedir. Arapça *hazine* sözcüğünün Kıpçak Türkçesindeki biçimi *kazna*, eski Rusya’da yaygın bir kullanıma sahipti (Şipova, 1976, s. 150). Rusça eserlerde XIV. yüzyıldan beri tespit edilen, Türkçeden ödünçlenen Arapça kökenli bir sözcüktür (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 183). Fasmer’in sözlüğünde *kazna*, 1389’dan beri Rusçada kullanılan eski bir sözcüktür. Türkçedeki *haznâ* veya Kırım Tatarcasındaki *hazna*’dan ödünçleme olup Tatar Türkçesindeki *hâzinâ* ile aynıdır. *Kaznaçey*, 1359’dan beri varlığı bilinen, Türkçeden ödünçleme bir sözcüktür (1986, C. 2, s. 160).

Eski Rusçada *kaznaçey* ‘devlet malının idarecisi, hazinedar’ anlamını verir. Kıpçak Türkçesinde *kazna-çı* şeklindedir (Şipova, 1976, s. 151). Türkçeden ödünçlenen bir sözcüktür. Rusça eserlerde XIV. yüzyıldan itibaren yer almaktadır. Türkçe *kaznaçı* sözcüğü, Rusçada tıpkı *bogatey* örneğinde olduğu gibi *-ey* eki almıştır (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 183).

Kazak Türkçesinde *qazınaşı* ‘hazineden sorumlu kimse, hazinedar’, *qazınaşılıq* ‘devletin mal mülkünü, maddi servetini yöneten makam, hazine’ (QÄTS-9, s. 26). Rusçanın etkisiyle *qazınaşı*’nın yanı sıra aynı anlamda *kaznaçey* ‘hazinedar’ (QÄTS-7, s. 421) sözcüğü de bir müddet kullanılmış fakat günümüzde işlevselliğini yitirmiştir:

Partiya uyımdastıruruşısı Latsis İl’içten aqşasın alıp, sol kezde Vıborg awdandıq partiya komitetiniñ kaznaçeyi bolğan Nikolay Fedoroviçke tabıs yetedi. (Parti örgütleyicisi Latsis, İl’iç’ten parasını alıp o zamanlar Vıborg İlçe Parti Komitesi hazinedarı olan Nikolay Fedoroviç’e teslim eder.) (QÄTS-7, s. 421).

12. Kiosk ~ Киоск (Büfe)

Farsça kökenli *koşk*, Fransızcaya *kiosque* şeklinde geçmiş ve Rusçada *kiosk* biçimini kazanmıştır. Anlamı ‘ufak tefek şeylerin satılması ve belgelerin verilmesi gibi işlerin yapıldığı büfe, küçük dükkân’dır. Dmitriyev, sözcüğün Rusçaya geçiş serüvenini şöyle anlatır: Farsça kökenli *koşk*, Türkiye Türkçesi üzerinden *kiosque* şeklinde Fransızcaya, oradan da Rusçaya geçmiştir (Şipova, 1976, s. 182). Fasmer de Miklosich’e dayanarak sözcüğün doğrudan Türkçe *koşk*’ten değil, Almanca veya Fransızca *kiosque*’dan Rusçaya ödünçlendiğini belirtmektedir (1986, C. 2, s. 235).

Eski Türkçede *köşik/ köşige* ‘hafif gölgeli, loş’ > Türkiye Türkçesinde *koşk* ‘köşk’ > Farsça *küşk* ‘köşk’, Arapça *keşk/ kuşk* ‘köşk’, İngilizce ve Almanca *kiosk*, İtalyanca *chiosco*, Fransızca *kiosque*, Rusça *kiosk* ‘1. Bahçeli, yazlık küçük ev 2. Büfe, gazete ve dergilerin satış yeri’ (Karaağaç, 1997, s. 508).

Konuyla ilgili ayrıntılı bilgiyi Şinasi Tekin vermiştir. Tekin'e göre bu sözcük Farsça değil, Türkçe'dir. *Köşk* sözcüğünün ilk defa Anadolu'da 1332 tarihinde Arapçadan çevrilmiş bir fıkıh kitabında geçtiği bilgisini de Adamoviç'ten aktarmıştır. Tekin, bu sözcüğün *kö-* fiil köküne *-ş* fiilden isim yapım ekinin (*kö-ş*) getirilmesiyle oluştuğunu ileri sürmüştür. Türevleri olarak da *köşi-* 'ışığa mâni olmak; örtmek', *köşin-* 'ışıkta korunmak', *köşi-k* 'himaye, kollama; gölgelik', *köşi-ge* 'gölge' sözcüklerini vermiş; sözcüğün ilk biçiminin *köşik* olduğu üzerinde durmuştur. İyelik üçüncü şahıs ekiyle 'gölgesi, himayesi, örtüsü' anlamında *köşik+i* şeklini almıştır. Türkçedeki vurguların kaidesine göre vurgu, son heceye kayınca orta hece vurgusuz olur. Vurgusuz orta hecedeki dar ünlü düşer ve *köşik+i* şekli, *köşkü* olur. İyelik üçüncü şahıs eki fazlasıyla işlek olduğu için dil, *köşk* sözcüğünü kolayca tecrit etmiştir (Tekin, 2001, ss. 25-31).

Kazak Türkçesinde *kiosk*, Fransızca 'gazete, dergi, kitap ve başka da öteberinin satıldığı küçük dükkân', *kiosker* 'gazete ve dergi satıcısı' anlamlarında kullanılan kelimelerdir:

Gazet satatın kioskı awzında bir top qazaq söylesip tur yeken... (Gazete satılan büfenin önünde bir grup Kazak durmuş konuşuyorlardı...) (QÄTS-8, s. 34).

Örnekten de görüldüğü gibi Rusça *kiosk*'un yanı sıra *kioski* biçimi de kullanılır. Günümüzde ise *kiosk*'un yerini edebî dilde 'kulübe; dükkân, büfe' anlamında yeni sözcük *düñgirşek* almıştır. Ancak günlük konuşmada *kiosk* veya *kioski*, hâlen aktif olarak kullanılmaya devam etmektedir.

13. Kiset ~ Kucer (Tütün torbası)

Rusçada *kiset*, 'içinde tütün, kibrit ve pipo muhafaza edilen, ağzı bağcıkla bağlanan torbacık' anlamında kullanılan bir sözcüktür. Ogiyenko, Farsça 'para kesesi' demek olan *kisa* kelimesinin Tatar Türkçesi aracılığıyla Rusçaya geçtiği ihtimali üzerinde durmuştur. Dal', Fasmer ve Dmitriyev gibi araştırmacılar da sözcüğün Farsça *kisa*'dan geldiğini kabul etmişlerdir. Ancak sondaki /t/ sesinin ne olduğu ise açıklanmamıştır (Şipova, 1976, s. 184). *Kiset*, Türkçeden ödünçlenen 'deri çanta, torba' demek olan *kisa* sözcüğüne *-et* eki getirilmek suretiyle oluşmuştur. Arapça kökenli *kis* 'cüzdan' sözcüğünden türemedir (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 195).

Kazak Türkçesinde *kiset* 'içine tütün koymak için kullanılan kese, küçük torba' demektir:

Bılğarıdan tikken ülken kisetegi mahorkanı aldına qoydı. (Deriden dikilmiş büyük kesedeki tütünü önüne koydu.) (QÄTS-8, s. 36).

14. Korzina ~ Корзина ~ Kärzenke (Sepet)

Kazak Türkolog Kaydar, bu kelime ile ilgili şunları kaydetmiştir: Rusçada *korzina*, geçen yüzyıllarda ‘sepet’ anlamında kullanılmamışa benziyor. Puşkin’in ‘Çingeneler’ adlı poemasında, eşeklerin üzerine geçirilen şeylerin heybe olduğu anlaşılmaktadır:

“*Oslı v perekidnih korzinh
Detey igrayuşçih nesut.*”

Eşekler, üzerindeki heybelerde
Oynayan çocukları taşıyor.

Rüstemov’a göre bu sözcük, Arapça *horcun* olup Farsçaya, sonra ise Kazak Türkçesine geçmiş ve *qorjin* şeklini almıştır. Günümüzde sözcük, Rusçanın ses yapısına uygun olarak *korzina* veya *korzinka* biçimleriyle kullanılmaktadır. Rusçadan geri ödünçleme olan sözcük, Kazak Türkçesinde ‘sepet’ anlamıyla *kärzenke* olarak yaşamaktadır (2014, s. 151).

Kärzenke, Rusça ‘içine çeşitli şeyleri koymak için su kamışı, ince dal veya tellerden örülerek yapılan kap’ anlamında kullanılmaktadır:

*Trotuar jiyegindeki uzınşa orındıqtıñ bir şetinde alma tolı şağın kärzenkeni
quşaqtap, üş-tört jasar qız bala otr.* (Yol kenarındaki uzunca bankın bir köşesinde, kucağında elma dolu küçük sepet olan üç dört yaşında bir kız çocuğu oturuyordu.) (QÄTS-7, s. 487).

Böylece birincil anlamı ‘heybe’ olan sözcük, Kazak Türkçesi ile Rusçadaki fonetik varyantlaşma sonucunda hem *qorjin* ‘heybe’ hem de *korzina* ~ *korzinka* ~ *kärzenke* ‘sepet’ biçimlerini kazanmıştır.

15. Kulak ~ Кулак (Zengin Rus köylüsü)

Kulak, Rusça eserlerde XIII. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Muhtemelen Türkçeden ödünçlemedir. Türkçe *kul* ‘kol, el’ sözcüğünden türemedir (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 225). Fasmer de Korş, Miklosich ve Preobrajenskiy’e dayanarak Türkçe *kol*’dan gelmiş olabileceği üzerinde durur (1986, C. 2, s. 408). Karaağaç’a göre, *kulak* < Rusça *gulak* < Türkçe *kulak*, ‘varlıklı eski Rus köylülerine verilen ad’ (2016, s. 73).

Kazak Türkçesinde ‘sovietizm’ olan *kulak*, ‘mülkiyet ilişkilerinin sonucu olarak çiftçilerin arasından ortaya çıkan köy burjuvası’ demektir:

Jergilikti kulaktarğa baylıqtan başka düniyenin qajeti joq... (Yerli kulaklara zenginlikten başka hiçbir şey lazım değil...) (QÄTS-8, s. 411).

Kazak Türkçesinde Rusça tarihî bir sözcük olan *kulak*’ın *qulaq* şekli de kullanılmaktadır. Anlamı ‘rençperlerin emeğini kullanan zengin, varlıklı bağımsız çiftçi’ (QÄTS-10, s. 289).

16. Mayak ~ Маяк (Deniz feneri; fener kulesi)

Rusçada ‘deniz taşıtlarına yollarını göstermek için güçlü ışık kaynağı olan kule’ anlamını veren *mayak*, eskiden ‘belirlenmiş bir işaret, sinyal’ anlamında kullanılırdı. Türkmen Türkçesindeki *baydak*, Türkiye Türkçesindeki *bayrak* sözcüklerinin bir varyantıdır. Volga havzasında ve Ural’da yüksek yerlere konulan sınır işaretlerine *mayak* deniyor (Şipova, 1976, s. 232). Rusçaya Tatar Türkçesindeki ‘örnek teşkil eden şey, yol bulma işareti, esas’ demek olan *maya*’dan ödünçlemedir. Örneğin; *maya bırakmak*, ‘tavuğun istenilen yere yumurta yapması için oraya (yuvaya) bir yumurta bırakmak’ anlamını ifade eder. *Maya*, Türk lehçelerinde ve Farsçada ‘yedek, stok, sermaye, esas’ demektir. Muhtemelen ‘soyun hamisi, koruyucu ruh’ olan Umay ile bağlantılıdır çünkü *maya*, çoğuldan artakalandır ve devamı sağlayan olması gerekir. Eski Tatar Türkçesinde *sarmaya* ‘temel’ demektir. Başkurdistan’daki Kırgız-Miyaki köy adının ortaya çıkış hikâyesi de bu etimolojiyi doğrular niteliktedir. Bir zamanlar Kırgızlar (muhtemelen Kaysak-Kırgızlar yani Kazaklar), bu bölgeye gelmişler ve gelecekte hep yön göstermesi için dağın tepesine bir işaret yani *maya(k)* koymuşlar. *Kırgız mayacı*, zamanla *Kırgız miyaki* şeklini almıştır (Husainov, 2012, ss. 251-252).

Kazak Türkçesinde *mayak* ‘kıyıları gözlemlemeye yönelik deniz feneri, fener kulesi’ anlamına gelmektedir:

Mayaktın janınan ötip bara jatqan parohodtıñ qasıqtıǵın *mayakta* turıp amıqtaydı. (Deniz fenerinin) yanından geçmekte olan vapurun mesafesi *fener kulesinden* tespit edilir.) (QÄTS-11, s. 114).

17. Pirog ~ Пирог (Börek)

Pirog, doğu ve batı Slav dillerinde bilinen bir sözcüktür. *Pir* sözcüğüne *-og* ekinin eklenmesiyle oluşmuş, ilk başta ‘bayram ekmeği’ anlamında kullanılmıştır. *Piro* ‘buğday’ sözcüğünden türetilerek *pirog* > *pirog* olarak geliştiğine dair görüş ise tatmin edici değildir (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 339). Radloff’un sözlüğünde, Osmanlı, Çağatay ve Türkmen Türkçeleri ile Kırım Tatarcasındaki *böräk*’in yanı sıra Osmanlıca olduğu belirtilen *pirogi*’nin ‘1. Peynirli börek; 2. Keçeden Tatar şapkası’ anlamları verilmiştir (1911, C. 4/2, ss. 1698, 1333-1334).

Karaağaç’a göre Rusça *pirog* < Türkçe *börek*, ‘açıldıktan sonra küçük parçalar durumunda kesilen hamurun her parçası üzerine kıyma veya maydanozlu peynir konularak üçgen biçiminde kapatılıp suda haşlanmasıyla yapılan ve üzerine sarımsaklı yoğurt ve kızgın yağ eklenen hamur yemeğidir’. Rusçadan geri dönen sözcüklerdendir (2016, s. 75).

Kazak Türkçesinde ise Rusça *pirog*, ‘hamurun arasına et, balık, lahana, reçel vb. konarak pişirilen yiyecek’ olarak kullanılmaktadır:

Ol arasına kapusta salğan pirog äkelip qoydı. (O, içine lahana konulan börek getirip koydu.) (QÄTS-12, s. 368).

18. Stakan ~ Стакан ~ Staqan (Bardak)

Stakan, eski Rusçada Türkçeden ödünçlemedir (krş. Çağatay Türkçesinde *tostakan* ‘küçük tahta kâse’). Eski Rusçada *dostokan* > *stokan* > *stakan*. *Stakan* ismi ile *doska* sözcüğü arasında bir bağ kurulsa da doğru değildir (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 425). Rusçadaki *stakan* kelimesi, köken olarak Türk lehçelerinde kullanılan *dostakan* > *tostokan* kelimesiyle ilgilidir. Bugün *stakan* kelimesi, ‘camdan yapılmış kap’ anlamıyla Rusçadan Türk lehçelerine geçmiştir. Çağdaş Kazak Türkçesinde *tostağan* ‘tahtadan yapılmış kâse’ ve *stakan* ‘bardak’ biçiminde iki ayrı kelime vardır (Ahanov, 1965, s. 227). *Tostağan*; ağaçtan yapılan, küçük, yuvarlak kap. Kadim zaman insanları, ağaçtan yontarak kaplar yapmasa bile ağaç kabuğunu özellikle de kayın ağacının kabuğunu kap olarak kullanmışlardır. Kazak Türkçesinde kayın ağacının kabuğuna *toz* denir. Bu sözcük, aynı manada hem Eski Türkçede hem de günümüz Türk lehçelerinde karşımıza çıkmaktadır. Yakut Türkçesinde *tuos*, Özbek Türkçesinde *tus*, Tuva Türkçesinde *tos* biçimindedir. Hakas Türkçesinde ise *tüüs*, *toz*’dan yapılan kabı ifade eder. Hakas Türkçesindeki bu sözcüğe Kazak Türkçesine has ekler getirilmek suretiyle *tos+ta+ğan* > *tostağan* ‘toz’dan yapılan kap’ anlamlı sözcük türetilmiştir (Nurmagambetov, 1994, ss. 274-275). Sözcüğün Rusçaya bilinen ilk şekliyle *tostakan/tostağan* olarak ödünçlendiğini göz önünde bulundurursak, alıcı dilde ses düşmesine uğradığını söylemek doğru olacaktır.

Kazak Türkçesinde *staqan* ‘bir şey içmek için kullanılan silindirik şeklindeki kap’ (QÄTS-13, s. 314) anlamında kullanılmaktadır:

Jarmuxamet olarğa jaman közimen bir qarap alıp staqanın tönkerdi... (Jarmuhamet, bunlara kötü kötü bakarak bardağını ters çevirdi...) (MDEE, s. 210).

Görüldüğü gibi Kazak Türkçesine geri ödünçlenen bu sözcük hem Rusça biçimiyle *stakan* hem de bu lehçenin ses özelliğine uydurularak *staqan*, bazen *istaqan* şeklinde kullanılmaktadır.

19. Şaşlyk ~ Шашлык ~ Şaşlıq (Şiş kebab)

Dmitriyev’e göre *şişlik*, çok eski bir sözcük olup Kaşgarlı Mahmud zamanından beri bilinmektedir. Türkçe *şişlik* sözcüğünün Rusçada neden *şaşlyk* biçimini aldığı ise bilinmemektedir. Uşakov, Radloff, Magatnik, Fasmer gibi bilim adamları da sözcüğün Türkçe olduğunu belirtmişlerdir (Şipova, 1976, s. 415).

Şaşlık, XVIII. yüzyılda Türkçeden ödünçlenen bir sözcüktür. *Şiş* ismine *-lik* ekinin getirilmesiyle oluşan sözcük, ‘şişte hazırlanmış yemek’ anlamını verir (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 524).

Kazak Türkçesinde *şaşlıq* ‘şişlere geçirilerek közde pişirilen et, kebab’, *şaşlıqşı* ‘şiş kebab pişirmekle uğraşan kişi’, *şaşlıqxana* ‘şiş kebab pişirilerek satılan yer’ demektir:

Sizderdiñ joldastarıñızdı mäjilisten keyin üyge, şaşlıqqa şaqırıp qoydım. (Arkadaşlarımızı toplantıdan sonra eve, şiş kebab yemeye davet ettim.) (QÄTS-15, s. 301).

Rusçadaki söz konusu Türkçe kelimenin geri ödünçleme yoluyla Kazak Türkçesine geçerek günümüzde yaygın bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir.

20. Тәмојня ~ Таможня (Gümrük)

Tamojnya, Türkçeden ödünçlenen *tamga* ‘vergi’ sözcüğünün *-nya* ekiyle türemiş şeklidir. *Tamga* veya *tam’ga* şekilleriyle eski Rusça eserlerde XIII. yüzyıldan itibaren görülmektedir. *Tamojnya* türevinde ise *tamga* isim kökündeki /g/’nin /j/’ye dönüşümü söz konusudur (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 436). Fasmer’e göre *tamojnya*, eski Rusçada ‘1. Mühür, kaşe 2. Tatarlara ödenen vergi türü’ demek olan Türkçe ‘damga, mühür, kaşe, vergi’ anlamlı *tam’ga/ tamga*’dan türemiştir. Eski Rusçada (yıl 1267, *yarlık* ‘Rusya’da, Altın Orda hanlarının yazılı fermanı’) *tamoj’nik*, ‘Çarlık Rusyası’nda çiftçiler, esnaflar ve küçük burjuvadan vergi toplayan Tatar tahsildar’ (Fasmer, 1987, C. 4, s. 18). *Tamojnya*, ‘sınırdan giren ve çıkan ticari mal üzerinden vergi alınması işlemiyle uğraşan kuruluş’; *tamojennik* ‘gümrük görevlisi’; *tamjit*, *tam’jiti* ve *tam’ju* ‘vergiye tabi tutmak’ demektir. Ogiyenko, *tamojnya*’nın Türkçe *tamga*’dan geldiğini kaydetmiştir. Dmitriyev’e göre *tamga* sözcüğü, Altın Orda döneminde yayılmıştır. O dönemde vergi alımı çok yaygındı ve vergiye tabi tutulan mal ve eşyanın üzerine *tamga* yani damga uygulayan *tamgovşçik*’lerin (vergici) özel görevi vardı. *Tamojnya* da *tamga* sözcüğünden türemedir (Şipova, 1976, s. 306).

Kazak Türkçesinde Rusçadan geri ödünçleme olan *tamojnya*, ‘sınırdan geçen ticari malı ve eşyaları kontrol eden, bu malların vergisini alan kuruluş, gümrük’ demektir:

Mağan bir tamojnya qızmetkeriniñ tüsindirüwinşe, bul aeroportqa qatañ tärtip 1963 jıldıñ küzinde-aq ornatılğan körinedi. (Bana bir gümrük görevlisinin anlattığına göre bu havalimanına sıkı düzen daha 1963 yılının sonbaharında uygulanmıştır.) (QÄTS-13, s. 678).

Günümüzde Kazak Türkçesinde Rusça *tamojnya*, sadece konuşma dilinde varlığını korumaktadır. Edebî dilde ve resmî yazışmalarda ise yerini *keden* sözcüğüne bırakmıştır.

21. Tayga ~ Тайга (Tayga)

Rusçada *tayga* ‘içine girilemeyen, genelde iğne yapraklı sık orman’ anlamındadır. Uşakov, Yakut Türkçesinde ‘orman’ anlamını ifade eden *tayga* ile ilişkilendirir. Räsänen’e göre Altay, Teleüt, Lebed, Şor Türkçelerinde ve Sagay ağzında ‘kayalık dağlar’ anlamı *tayga*’dan, Altay/ Oyrot Türkçesindeki *tayka*’dan ödünçlemedir; Moğolca ve Türkçedeki *dag/ tau* ‘dağ’ sözcüklerinden ortaya çıkmıştır (Şipova, 1976, s. 302). Radloff’un sözlüğünde, Altay Türkçesinde *tayka/ taykka*, Teleüt, Lebed ve Şor Türkçelerinde, Sagay ağzında, Hakas Türkçesinin Koybal ve Küerik ağızlarında *tayga* ‘kayalık dağlar’ (Katun Nehri’nden batıya doğru uzanan ormansız dağlara *tayga* denirdi. Katun Nehri’nden doğuya doğru uzanan ormanlarla kaplı dağlara ise *yış* denirdi.) (Radloff, 1905, C. 3/1, s. 767). Rusça *tayga* < Türkçe *tayga*, ‘kozalaklı bitkilerden oluşan orman kuşağı’ (Karaağaç, 2016, s. 76).

Kazak Türkçesinde *tayga* ‘kuzey yarımkürenin serin iklimli, iğne yapraklı orman kuşağı’ anlamını vermektedir:

İyt murnı ötpeytin tayganın işimen jayaw-jalpy bara jatqan tutqandar. (Deli orman tayganın içinde yaya giden esirler) (QÄTS-13, s. 618).

22. Tovar ~ Товар ~ Tawar (Ticaret malı)

Tovar, Türkçeden ödünçlemedir (krş. Türkçe *tavar* ‘mal, evcil hayvan’; Tatar Türkçesindeki *tuvar*, aynı anlamda Türkmen Türkçesinde *davar* ‘hayvanlar’). İlk anlamı ‘hayvanlar’ olan sözcüğün anlam alanı daha sonra ise ‘mal mülk, eşya > mülkiyet > ticari mal’ şeklinde gelişmiştir. Anlamdaki bu gelişme, göçebelerde hayvanların başlıca zenginlik ve satma, satın alma aracı olmasıyla açıklanabilir. Rusçada çağdaş anlamıyla *tovar*, XIII. yüzyıldan itibaren kaydedilmektedir (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 444). Rusçada *tovar* ‘alınıp satılabilen mal ve eşya’, eskiden ‘mal mülk, mal varlığı, mülkiyet; at arabalarından oluşan askerî konvoy’; güney ağızlarında ‘sığır sürüsü’, *tovar* veya *sapojny tovar* (çizmelik deri) ‘işlenmiş hazır deri’ anlamındadır. Ogiyenko, *tovar*’ın daha Moğol istilasından önce Türkçeden ödünçlenen en eski sözcüklerden biri olduğunu kabul eden Melioranski’ye dayanarak sözcüğün eskiden ‘hayvan sürüsü’nü ifade ettiğini, hayvanların ticari değer arz etmesiyle zamanla ‘ticaret malı ve eşyası’ anlamını kazandığını kaydeder. Dmitriyev ise Tatar Türkçesinde *tavar* ‘ipek kumaş, atlas’, Türkiye Türkçesinde *davar* ‘hayvan sürüsü’ demek olan sözcüğün genel Türkçede *tuz*, Çuvaş Türkçesinde ise *tāvar* olan sözcükten ödünçlendiğini belirtmiş; Rus-Tatar ilişkilerinden önceki Rusların Bulgar ve Çuvaş Türkleriyle olan ticari ilişkilerine dikkat çekmiştir (Şipova, 1976, s. 321). Türkiye Türkçesindeki *davar* ‘1. Koyun ve keçiye verilen ortak ad 2. Koyun veya keçi sürüsü’ (TS, s. 476) sözcüğü ile aynı sözcüktür.

Rusçada *tovar*'ın 'askerî kamp' anlamını da veren Fasmer'in sözlüğünde, Rusça *tovarişç*'in Ukraynaca *tovarişç*, Beyaz Rusça *tovariş*, Slovence *tovâriš*, Çekçe *tovaryš*, Slovakça *tovariš*, Lehçe *towarzysz*, Yukarı Lujitsk dilinde *towarš*, Aşağı Lujitsk dilinde *towariš* şekilleri de kaydedilmiştir. Korş ve Miklosich, sözcüğü *tovar+esh/ish* şeklinde açıklamıştır. Räsänen'e göre ise Çuvaş Türkçesinde *tavra* 'çevresinde'+ *ish* 'yol arkadaşı' sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Fasmer, İlminski'nin sözcüğün Slav kökenli olduğuna dair görüşünün ise yanlış olduğunu belirtmiştir (1987, C. 4, s. 68).

Şipova'nın sözlüğünde *tovarişç* 'paydaş, ticaret ortağı, ortak; arkadaş, yakın dost, ahbap; akran, hemfikir', dişil cins olarak *tovarka* 'kız arkadaş, yardımcı, katılımcı' demektir (1976, s. 322). Karaağaç, *tavar+eş-i* 'mal eşi, can yoldaşı' olarak anlamlandırır (1997, s. 505). *Tovarişç*, Türkçeden ödünçlemedir. *Tavar* ve *iş* 'arkadaş, eş' sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Birincil anlamı, muhtemelen 'ticaret ortağı'dır (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 444).

Kazak Türkçesinde ekonomi terimleri olarak *tovar* 'alınıp satılabilen, fiyatı ve değeri olan ürün', *tovarlı* 'çok ürün veren, verimli, bol mahsullü', *tovarlıq* 'ürüne ait, ürünle ilgili', *tovarovod* 'ticari kurumlarda malı dağıtan kişi, uzman' anlamında kullanılmaktadır:

Kerüwen osını yeskerip, Semeyden alıp şıqqan tovarlarının bir böligin osi arada qoyğa ayırbastawdı layıq dep taptı... (Kervan bunu dikkate alarak Semey'den getirdiği mallarının bir kısmını burada koyunla takas etmeyi doğru buldu...) (QÄTS-14, s. 194).

Rusça *tovar* olduğu belirtilen *tawar* '1. Kumaş. 2. ekon. Fiyatı olan ve toplumda takas, satma ve satın alma yoluyla ortaya çıkan çalışma ürünü, ihtiyacı karşılayan ve piyasaya (pazara) insanların dikkatini çekmek için satın alınması, kullanılması veya tüketilmesi amacıyla sunulan eşyalar' demektir. Ekonomi terimleri olarak *tawar aynalı* 'iş hacmi, ticaret hacmi', *tawar aynalı* 'ürün sirkülasyonu', *tawar belgisi* 'tescilli marka işareti', *tawar öndirüwşi* 'üretici' anlamlarını verir:

Sol kezdegi ministrdiñ usınısımen sırttan keletin tawarlarğa japsırılattın qağazda qazaq tilinde jazılsın degen talap engizdik. (O zamanki bakanın teklifi üzerine, dışarıdan gelen ticari malın üzerine yapıştırılan kâğıtlara Kazakça yazılmasını şart koştuk.) (QÄTS-14, s. 40).

Sovyet döneminde Rusçanın ses özelliğine göre *tovar* (okunuşu *tavar*) olarak kullanılan sözcük, bağımsızlık yıllarında Kazak Türkçesinin ses yapısına uyarlanarak *tawar* şeklini kazanmıştır. Rusçadan geri dönen ödünçlemedir.

23. Vampir ~ Вампир (Vampir)

Webster etimoloji sözlüğünde İngilizce *vampire*, '(Avrupa kültüründe) geceleri mezarından çıkarak uzun ve sivri dişleriyle canlıların boyunlarından ısırıp

kanlarını emdiğine inanılan ceset'tir. Kökeninin Türkçe olduğu kaydedilmiştir. Oxford etimoloji sözlüğünde de kökeninin Türkçe olduğu belirtilen, Gotik kültürün en ünlü kelimesi *vampir*'in Slav dilleri uzmanı Franz Miklosich'in Viyana'da yayımladığı *Etymologischen Wörterbuch der Slavischen Sprachen* (1886) adlı eserinde, Kazan Tatarcasındaki *ubır*'dan geldiği belirtilmiştir. Kazan Tatarlarının mitolojisinde *ubır*, kadınlar başta olmak üzere buzağı, tay, kuzu gibi hayvan yavrularına da musallat olup kanlarını emen doğaüstü bir varlıktır. Kuzeybatı Tatarlarında, Mişerlerde, Başkurlarda ve Çuvaşlarda da şeytani bir varlık olan *ubır*'ın Çuvaş Türkçesindeki telaffuzu *vupır* şeklindedir. Türkiye Türkçesi, Kırım Tatarcası, Kırım Karaycası, Kırgız, Kazak, Nogay, Tatar ve Başkurt Türkçelerinde 'doymak bilmeyen, obur' anlamıyla da yaşayan bu sözcüğün Eski Türkçe 'yutmak, emmek, içine çekmek; hüpürdeterek içmek' anlamlı *op-* fiilinden türediğini Vladimirtsov, Räsänen, Ligeti, Dmitriyev, Yegorov gibi Rus, Fin ve Macar Türkologlar ortaya koymuşlardır. *Op-* fiiline geniş zaman sıfat fiil eki *-Ur* eklenmesiyle *obur/ ubır* ortaya çıkmış, *ubır (obur) kişi* tamlamasından ellipsis sonucu kalıcı ada dönüşmüştür. Eski Bulgar Türklerinin veya Peçenek, Kuman, Uzların dilinden Rusçaya, Rusçadan Doğu Avrupa Slav dillerine, buradan da Batı Avrupa'ya nakledilmiş *vupır* gibi /v/ ön sesli biçimler, iç seste /m/ (epenthetic m) türemesiyle Batı dillerindeki bugünkü biçimine ulaşmıştır. *Op-* fiilinin art-ön ünlü nöbetleşmesi ile ortaya çıkan *öp-* varyantı da vardır ki Eski Türkçede 'öpmek' anlamının dışında 'emmek, içine çekmek, içmek' anlamlarını da ifade ediyordu (Şirin, 2020, ss. 173-175).

Kazak Türkçesinde *obır*, "1. Gözü doymayan kimse, obur 2. *Mit.* İnsan kılığına bürünerek insanların yemeklerini ve yiyeceklerini yiyip içen ceset; çeşitli şekillerde görünebilen korkunç yaratık 3. Doyumsuz dev" (QÄTS-11, ss. 606-607) anlamlarını ifade etmektedir. Örneğin *Obırday obıp, ünin şığarmay jutıp tur.* (Vampir gibi içine çekerek sesini çıkarmadan yutuyor.) (MÄÄX, 334). *Vampir* (Fransızca *vampire*) "1. *Mit.* Avrupa halklarının inanışına göre geceleri mezarından kalkarak insanların kanlarını emen ceset, yaratık 2. Zoolojide; Tropik Amerika'nın Antiller Adaları'nda yaşayan, sıcakkanlı hayvanların kanıyla beslenen, insanlara saldırabilen büyük yarasalar familyası 3. Konuşma dilinde; başkasının gücünü, kuvvetini emerek onu hâlsiz bırakan, olumsuz etkileyen insan": *Vampirler tobtı* 'vampir yarasalar grubu' (QÄTS-4, s. 213).

Kazak Türkçesine Batı kökenli sözcüklerin Rusça vasıtasıyla girdikleri bir gerçektir. *Vampir* de Rusça yazılışı ve telaffuzu korunarak ödünçlenen bir sözcüktür. Türkçe kökenli *obır*'ın yanı sıra aynı anlamda yaygın kullanıma sahiptir.

24. Vrač ~ Врач (Doktor)

Anikin'in sözlüğünde *vrač* hem çağdaş Rusçada hem de eski Slav dilinde 'doktor, hekim, tabip' demek olup XVI. yüzyılda Bulgarca 'büyü sözleriyle ve

otlarla tedavi eden kişi, otacı’, Makedonca ‘üfürükçü’, Hırvatça ‘üfürükçü, büyücü, efsuncu’ anlamlarını veren *vrač/ vrača* sözcükleri ile aynıdır. Genellikle güney Slav diyalektlerinde ‘büyü yapmak, büyülemek’ anlamındaki *vbrati* fiilinden *-čb* ekiyle türeyen *vbračb* ‘büyücü, sihirbaz, hekim’ sözcüğüne dayandırılır. Trubačev, Macarca *orvos* örneğinde olduğu gibi Uygur Türkçesindeki *arvyščy, arvaščy* ‘büyücü’ sözcüklerini öngörmektedir. Eski Uygur Türkçesinde *arva-* ‘büyülemek, büyü yapmak’ fiilinden *arviš, arvaš* ‘büyü’ ve *arviščı, arvaščı* ‘büyücü’ türevleri bulunmaktadır. Ayrıca Rusçanın ağızlarında *vrač*’ın bir anlamı da ‘yalancı, palavracı’, *vračit* ‘palavra atmak’ tır (2015, ss. 35-36).

Sözcük, sadece güney Slav dillerinde yoktur. ‘Konuşmak, söylemek’ anlamına gelen *vbrati* fiilinden *-čb* ekiyle türeyen sözcük, ilk önce ‘büyü yapan, büyücü’ anlamında kullanılırdı (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 95). Fasmer, *vrač*’ın *vrat* ‘yalan söylemek’ ve *vorčat* ‘homurdanmak, söylenmek’ sözcükleriyle aynı kökten türetildiğini, öyleyse ilk anlamının ‘büyücü, sihirbaz’ olduğunu belirtmiştir (1986, C. 1, s. 361). Karaağaç’a göre ise Türkçe *arba-/arva-* ‘sihir, büyü yapmak’, *arbiş/ arviş* ‘sihir, büyü’, *arbağcı/ arvişçi* ‘büyücü, sihirbaz’ sözcükleri, ‘doktor’ anlamında Rusçada *vrač* ve Macarcada *orvos* biçimlerini almıştır (1997, s. 505).

Kazak Türkçesinde *arba-* ‘1. Yılanın serçe ve fare gibi küçük hayvanları sihirli bir güçle yakalaması, avlaması 2. *mec.* Çeşitli hilelerle kandırmak, ikna etmek, kendine itaat ettirmek’, *arbağış, arbawış* ‘sihirli güçle kandırabilen’, *arbal-* ‘1. Yılanın avına düşmek, yem olmak 2. *mec.* Aldanmak, kanmak, itaat etmek’, *arbaluw* ‘*arbal-* eyleminin adı’, *arbalp-alda-* veya *aldap-arba-* ‘kendine itaat ettirmek, kandırmak, hileyle tuzağa düşürmek’, *arbalp-aldaw* ve *aldap-arbaw* ‘*arbalp-alda-* ve *aldap-arba-* eylemlerinin adları’, *arbat-* ‘kandırmak, kendine itaat ettirmek’, *arbaw* ‘1. *arba-* eyleminin adı; kandırma, kendine itaat ettirme; 2. *din.* Hastalığı çeşitli yollarla tedavi etme’, *arbaw-aldaw* ‘*arba-* ve *alda-* eylemlerinin adları; dil dökme, yalan konuşma, kandırma, kendine itaat ettirme’, *arbawlı* ‘sihirli, büyülü’, *arbawşı* ‘kandıran, tuzağa düşüren kişi’, *arbawşılıq* ‘kandırmak işi, kandırmaca’ (QÄTS-1, s. 400, ss. 593-596) anlamlarında kullanılmaktadır.

Eski Türkçe yazıtlarında *ar-* kökü, ‘kandırmak, yalan söylemek, ikna etmek’ anlamlarını ifade ediyordu. *Arba-* fiilinin *ar-* kökü ile olan bağlantısı açık olmasına rağmen sözcüğün etimolojisi ile ilgili birçok görüş öne sürülmüştür. Bazı bilim insanları, *arba-* fiilinin ‘büyü, efsun’ anlamlı *ab* sözcüğünden türediğini ileri sürerler. Bu durumda *arba-* fiil gövdesinin metatez sonucu ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Tıpkı *tebre-* ~ *terbe-*, *öpke* ~ *ökpe*, *qaqpa* ~ *qapqa* sözcüklerinde olduğu gibi (Kaydar, 2014, ss. 109-110).

Kazak Türkçesinde hem geçmişte hem de günümüzde seyrek kullanılan bir sözcük olan *arapşı*, ‘dil döken, iblis; kandıran, sihirbaz’ anlamlarını vermektedir. Kırgız Türkçesinde de aynı anlamda *arapçı* şeklinde yaşayan sözcük, iki kök kelime ile yapım ekinden oluşmuştur (*ar-* + *ab* + *şı*). Birincisi *ar-* fiil kökü; ikincisi *ab* isim kökü olup Türk, Moğol, Mançu, Tunguz dillerinde bulunmaktadır. Buryatçada *ab* bazen de *aba*, ‘büyü, sihirli güç’ anlamında, bazı Mançu-Tunguz dillerinde *apta-* ‘sihir yapmak, büyü yapmak’, eski Moğol yazı dilinde *ab* ‘büyü, göz boyama’ anlamında kullanılan sözcüklerdir (Kaydar, 2014, s. 138).

Birçok dilde büyü sırasında veya sihirbazların gösterisinde kullanılan *abrakadabra* ifadesinin, Türkçe *abra-* veya *arba-* sözcükleriyle aynı olabileceği ihtimali akla gelmektedir. Husainov ise sözcükle ilgili farklı bir görüş öne sürmektedir. Ona göre Tatar Türkçesinden ödünçlenen *abrakadabra*’nın kökeni, yansıma sözcüğe dayanmaktadır: *libır libır* yansıma sözcüğünden türeyen *libırdık* sözcüğünün başındaki /l/ ünsüzü düşmüş *ıbirdık* biçimi ortaya çıkmış, *d/k* metatezi sonucunda *ıbirdıkıbir* > *abrakadabra* şeklinde gelişmiştir (2012, s. 103).

Fasmer’e göre Rusçada *abrakadabra*, ‘muska ve nazarlık üzerindeki büyü’ anlamında bir sözcüktür. Büyük ihtimal XVI. yüzyıldan beri Almancada görülen *abrakadabra*’dan ödünçlemedir. Brandenstein, sözcüğün Trakça kökenli oluşuna dair görüş ileri sürmüştür. Günümüzdeki anlamı, ‘anlamsız sözler, saçmalık’tır (1986, C. 1, s. 56).

Kazak Türkçesinde her ne kadar edebî dilde Farsça olan *däriğer* eş anlamlısı kullanılsa da konuşma dilinde *vraç* sözcüğü, yaygın olarak varlığını korumaktadır.

25. Yamşık ~ Ямщик ~ Jämşik (Posta arabası; arabacı)

Rusçada artık eskimiş olan *yam* ~ *ям*, ‘sakinlerinin posta işleriyle uğraştığı posta istasyonu, köy’ anlamını ifade ediyordu. Sreznevskiy ve Uşakov gibi araştırmacılar, Türkçe *iam/ yam*’dan geldiğini kaydetmişlerdir. Dmitriyev’e göre ‘posta istasyonu’ anlamında Moğolca bir kelimedir. Altın Orda döneminde benimsenmiş ve Tatar Türkçesi aracılığıyla Rusçaya geçmiştir. Radloff, Miklosich ve Berneker gibi bilim adamlarına atıfta bulunan Fasmer de sözcüğün Türkçe ödünçleme olduğunu belirtmiştir (Şipova, 1976, s. 437). Radloff’un sözlüğünde *yam* ‘1. Uygur Türkçesinde ‘posta istasyonu’ 2. Osmanlı ve Çağatay Türkçelerinde ‘posta atları’; Osmanlı Türkçesinde *yamçı* (*yam+çı*) ve Çağatay Türkçesinde *yamçi* (*yam+çi*) ‘posta arabası sürücüsü’; Osmanlı Türkçesinde *yamçık* (*yam+çık*) ‘posta arabası sürücülerinin kullandıkları, kaba yün kumaştan palto’ demektir (1905, C. 3/1, s. 298).

Yamşçık, Türkçeden alıntıdır. Rusça eserlerde XIV. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Türkçe *yamçı* ‘postacı’ sözcüğü, Rusçada eril cins bildiren *-şçık* ekiyle kullanır olmuştur. Bu sözcük, Eski Türkçede ve lehçelerde ‘posta istasyonu, posta yolu’ anlamına gelen *yam* ismi ve *-çı* isimden isim yapım ekinden oluşmuştur (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 524).

Yamşçık, Rusçada artık eskimiş bir sözcük olup ‘posta at arabası sürücüsü’ anlamına gelmektedir. *Yamşçıkov*, *yamşçitskiy*, *yamşçina* gibi türevleri vardır. Dmitriyev’e göre Türkçe-Moğolca *yamçı*, *yam* kökünden Rusçadaki *zelenşçık*, *kamenşçık* gibi sözcüklere benzer şekilde türetilmiştir (Şipova, 1976, s. 436). Rusçada, Türkçe kökenli kelimelere Rusça *-şçık* ~ *-ушк* eki getirilerek meslek, uğraş adları yapılmaktadır: *karaul* ~ *караул* (< Çağatay Türkçesinde *karaul* ‘nöbetçi’) > *karaul’şçık* ~ *карауль+ушк* ‘nöbetçi’; *yam* ~ *ям* (< Türkçe *yam* ‘posta istasyonu, yerleşim birimi’) > *yamşçık* ~ *ям+ушк* ‘postacı’ gibi (Aliyeva Esen, 2008, s. 378).

Kazak Türkçesinde *jämşik* (< Rusça *yamşçık*) ‘posta arabası; arabacı’ (Kaliyev ve Bolganbayev, 2006, s. 145). *Yam* kelimesi, Rusçaya Tatar Türkçesinden ödünçlenmiştir. Bu kelimenin genişletilmiş biçimi olan *yamşik* ise Rusçadan Türk lehçelerine geçmiştir. Kelime, çağdaş Kazak Türkçesine *jämşik* ‘posta arabası; postacı’ biçiminde geri ödünçlenmiştir (Ahanov, 1965, s. 227).

Kazak Türkçesinde Rusça olduğu belirtilen *jämşik* ‘1. Posta, yük, yolcu taşıyan araba 2. Araba sürücüsü, arabacı’ anlamlarını ifade eder. Yöresel kullanım olarak *jämşik tartuw* ‘yük taşımak’, *jämşiktik* ‘*jämşik* atını sürme, arabacılık’ demektir:

Ol talay atasınan beri qaray jämşik aydawdı käsip qılğan adam yedi. (O, birkaç nesildir at arabası sürmeyi meslek edinmiş kişi idi.) (QATS-6, s. 242).

26. Yaşçık ~ Яшк ~ Jäşik (Koli, kasa)

Yaşçık, XV. yüzyıl eserlerinde yer alan, ilk başta *yask* ‘sepet’ sözcüğüne *-isk* küçültme eki eklenmesiyle oluşan, Cermen dillerinden ödünçleme bir sözcüktür (krş. İsveççe *asker* ‘küçük kap’, eski Almanca *ask* ‘kap, tas, çanak’). Eski Rusça *yask*’ın kelime başındaki /y/ sesi, ünsüz türemesidir (Şanskiy, İvanov ve Şanskaya, 1971, s. 527). Fasmer’in sözlüğünde, eski Rusçada *ask* veya *yask* ‘sepet’ olarak geçmektedir. Bu Rusça sözcükten Lehçede *jaszcyk*, *jaszcz* ‘tereyağı kutusu; malzeme kutusu’ ortaya çıkmıştır. Eski Norsça *askr* ‘ahşap kap’ veya *eski* ‘sepet, fincan’ sözcüklerinden ödünçlemedir (Fasmer, 1987, C. 4, s. 573).

Kazak Türkçesinde Rusça *jäşik*, ‘içine çeşitli nesnelere koymak için tahtadan ya da başka malzemeden yapılan, dörtgen şeklinde kap’ anlamını vermektedir. *Jäşik arba/ jäşikti arba* ağızlarda ‘tahıl taşımak için kullanılan, kasası olan araba’, *pošta jäşiği* ‘posta kutusu’, *jäşik-jäşik* ‘birkaç koli, çok, bol’, *jäşikte-*

‘bir şeyi kasaya/ koliye koymak’, *jäşiktey* ‘koli/ kasa gibi’, *jäşıktew* ‘*jäşikte*-eyleminin adı’, *jäşıkti* ‘kasası olan, kolili, koli yüklenmiş’, *jäşikşe* ‘küçük kasa, küçük koli’ (QÄTS-6, ss. 251-252) şekillerinde karşımıza çıkmaktadır.

Tüsekeñniñ aytuwımen arnayı jasalğan, orta kölemdi, jeñil päner jäşikke bar sıyğanı osı boldı. (Tüsip aksakalın tarif etmesiyle özel yapılan orta büyüklükteki hafif kontrplaktan kolinin içine sığınlar ancak bu kadardı.) (K, s. 200).

Yaşçık’ın “gizlemek, saklamak” anlamını ifade eden Türkçe *yaş-* fiili ile ilişkisi olabilir mi sorusu akla gelmektedir.

Clauson’a göre *yaş-* ‘saklamak, gizlemek’ kökünden türeyen *yaşur-* fiili, Eski Türkçeden günümüze ulaşan sözcüklerdendir. Türkiye Türkçesi ve ağızlarında bulunmayan kelime, Tarama Sözlüğü’nde *yaşur-* ‘1. Saklamak, gizlemek, örtmek, kapatmak 2. Örtülme, kapanmak’ anlamlarıyla kayıtlıdır. Kazak Türkçesinde *jasır-* biçimini alan sözcük, aynı anlamıyla devam etmektedir (Alkaya, 2020, s. 181).

Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde *gizle-* sözcüğü Oğuzlarda, *yaşur-* fiili ise Oğuzca olmayan lehçelerde yaygındır. Tarihî Türk lehçelerinden Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Kıpçak Türkçesinde kullanıldığı bilinmektedir (Gülsevin, 2010, ss. 68-69).

Sevortyan’ın sözlüğünde, çeşitli Türk lehçelerinde *ışık* ‘1. Sığınmak, barınmak, siper; örtü; miğfer, kask; kapalı, örtülü, saklı; kuytu, korunulabilen; (yağmurdan, rüzgârdan, ışıktan) korunaklı yer; koruma, çatı; yarık, gölge 2. Rüzgârdan korunan yer 3. Gizli, saklı’ anlamlarını ifade etmektedir. ‘Örtmek, kaplamak, korumak’ anlamındaki *ış(t)*- fiiline *-k* fiilden isim yapım eki eklenerek *ışık* ismi türemiştir. Bu sözcüğü, ‘girmek, kaybolmak, sığınmak’ ve güneşle ilgili olarak ‘gizlenmek, saklanmak’ anlamlarını ifade eden *yaş-* fiili ile ilişkilendirmek mümkündür. Ayrıca Tatar Türkçesinin ağızlarında kullanılan *ışır-* ‘kapamak, kilitlemek’ ve *ışırma* (< *ışır+ma*) ‘sürgü, kapı mandalı, kilit’ sözcükleriyle bağlantısı olabilir (Sevortyan, 1974, ss. 675-676).

Sonuç

Tarihin çeşitli dönemlerinde doğrudan Türkçeden veya Türkçe aracılığıyla Rusçaya geçen, daha sonraları ise Kazak Türkçesine geri ödünclenen toplam 26 sözcüğün üzerinde durulan bu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. Rusçadan geri ödünclenen sözcüklerden bazıları, günümüz Kazak Türkçesinde kullanımdan düşmüştür. Daha çok tarihî eserlerde geçen veya tarihî dönemlerden bahsedilirken başvurulan bu sözcükler, o dönemlerin kapanmasıyla ve rejimin değişmesiyle işlevselliğini kaybetmişlerdir. Bu tür eskimiş sözcükler şunlardır: *awılñay, boyarlar, jämşik, kaznaçey, kulak*.

2. Kimi sözcüklerin Rusçaya doğrudan Türkçeden geçtiği, kimilerinin ise Türkçe üzerinden geçtiği görülmektedir. Örneğin, Farsça kökenli *kiosk*, *kiset* ve Arapça kökenli *kazna*, *kärzeñke*.

3. Bazıları Rusçadan geri ödünçlenerek bir müddet kullanılmış ve bağımsızlık yıllarındaki dilde tasfiye faaliyetleri kapsamında yerine Kazak Türkçesiyle karşılıkları türetilerek kullanılmaya başlanmıştır. Buna artık sadece konuşma dilinde Rusçaları kullanılan *kiosk* ~ *düñgirşek*, *tamojnıya* ~ *keden* sözcükleri örnek gösterilebilir.

4. Bazı sözcükler, Kazak Türkçesinin ses yapısına göre değişikliğe uğramıştır: *aul'nıy* ~ *awılınay*, *yamşçik* ~ *jämşik*, *yaşçik* ~ *jäşik*, *korzina/ korzinka* ~ *kärzeñke*, *karandaş* ~ *qarındaş*, *tovar* ~ *tawar*, *stakan* ~ *staqan/ ıstaqan*, *şaşlyk* ~ *şaşlıq*, *çugun* ~ *şögen*, *çulok* ~ *şulıq*, *kulak* ~ *qulaq*, *jaletka/ jiletka* ~ *zäletke/ zeletke*.

5. Bazıları verici dilin ses yapısına sadık kalınarak ödünçlenmişlerdir. Böylece *artel'*, *borşç*, *gulyaş*, *kalıym*, *kiosk*, *kiset*, *mayak*, *pirog*, *tayga*, *vampir*, *vraç* sözcükleri, Rusça biçimleriyle aynen kullanılmaktadır.

6. Alıcı dil sadece sözlük bazında değil, gramatik yapılar ve ses düzeyinde de ödünçleme yapar. Böylece *aul'nıy* ~ *awılınay*, Rusça sıfat ekiyle birlikte geri ödünçlenen fakat alıcı dilin ses yapısına uydurulmuş sözcüklere güzel bir örnek teşkil etmektedir. *Jaletka/ jiletka* ~ *zäletke/ zeletke* de Rusçada *-ka* küçültme ekiyle birlikte geri ödünçlenmiştir.

7. Çalışmada ele alınan örneklerden Rusça geri ödünçlemelerin, Kazak Türkçesinin söz varlığını zenginleştirdiklerini, eş anlamlı sözcükleri artırarak anlatım rahatlığı sağladıklarını ve dilsel ihtiyaçları karşıladıklarını söylemek mümkündür.

Kısaltmalar

- QÄTS-1: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 1* (Kazak Edebî Dilinin Sözlüğü)
 QÄTS-2: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 2*
 QÄTS-3: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 3*
 QÄTS-4: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 4*
 QÄTS-6: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 6*
 QÄTS-7: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 7*
 QÄTS-8: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 8*
 QÄTS-9: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 9*
 QÄTS-10: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 10*
 QÄTS-11: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 11*
 QÄTS-12: *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 12*

QÄTS-13:	<i>Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 13</i>
QÄTS-14:	<i>Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 14</i>
QÄTS-15:	<i>Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi 15</i>
QTQES:	<i>Qazaq Tiliniñ Qısqaşa Etimologiyalıq Sözdigi</i>
K:	<i>Kökbalıq (Kökbalak)</i>
KTLS-1:	<i>Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-1</i>
MÄÄX:	Muxtar Äwezov. Ängimeler men Xiykayattar
MDEE:	<i>Mırjaqıp Duwlatov'un Edebî Eserleri</i>
TS:	<i>Türkçe Sözlük</i>

Kaynakça

- Ahanov, K. (1965). *Til Bilimine Kirispe*. Almatı: "Mektep" Baspası.
- Aliyeva Esen, M. (2008). Rus Dilindeki Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Tasnif Denemesi. *Turkish Studies*, 3(7), 364-382.
- Alkaya, E. (2020). Dede Korkut Kitabındaki Söz Varlığının Kazak Türkçesindeki İzleri. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, 4(2), 153-188.
- Anikin, A. E. (2015). *Russkiy Etimologičeskiy Slovar'*. Vıp. 9. Moskva: İnstitut Russkogo Yazıka im. V. V. Vinogradova RAN.
- Aşımbayeva, N., Rısbergenova, K., Mankeyeva, J. vd. (2011). *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. IV). B-D, Almatı: Til Bilimi İnstitutu.
- Äwezov, M. (2009). *Ängimeler men Xiykayattar*. Almatı: An Arıs Baspası.
- Baskakov, N. A. (1985). *Tyurskaya Leksika v "Slove o Polku İğoreve"*. Moskva: Nauka.
- Burıbayeva, M. A. (2012). Tyurksko-Slavyanskiye Yazıkoviye Kontaktı Na Perekrestke Vremen i Tsivilizatsiy. *Vestnik RUDN, Seriya Teoriya Yazıka. Semiotika. Semantika*, 2, 15-23.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (2. bs.). Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- Fasmer, M. (1986). *Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka* (C. 1). Moskva: Progress.
- Fasmer, M. (1986). *Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka* (C. 2). Moskva: Progress.
- Fasmer, M. (1987). *Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka* (C. 4). Moskva: Progress.
- Fazıljanova, A., Ongarbayeva, N., Gabıthanulı, K. vd. (2011). *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. XIII). S-T, Almatı: Til Bilimi İnstitutu.
- Gülsevin, G. (2010). Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 5(1), 57-76.
- Husainov, N. N. (2012). *Slovar' Tyurskih Osnov Russkogo Yazıka. Rus Teleney Törki Nigezläre Süzlege*. Ufa: Poligrafıdzayn.
- Ibrayım, A., Janabekova, A., Rısbergenova, K. vd. (2011). *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. IX). Q-Q, Almatı: Til Bilimi İnstitutu.

- Janabekova, A., Januzak, T., Abilkasimov, B. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. XV). Ü-Ya, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Januzak, T., Omarbekov, S., Jünisbek, A. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. I). A-A, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Qazaq Tiliniñ Qısqaşa Etimologiyalıq Sözdigi*. (1966). Almatı: Qazaq SSR-nıñ “Ğılım” Baspası.
- Kaliyev, G., Bizakov, S., Nakısbekov, O. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. II). A-B, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Kaliyev, G. ve Bolganbayev, E. (2006). *Qazirgi Qazaq Tiliniñ Leksikologiyası men Frazologiyası* (3. bs.). Almatı: Sözdik-Slovar’.
- Karaağaç, G. (1997). Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler. *Türk Dili*, (552), 499-510.
- Karaağaç, G. (2016). Türkiye Türkçesinin Geri Dönen Alıntıları. *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, (2), 67-78.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-1*. (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaydar, A. (2014). *Ğılmdağı Ğumır. Qazaq Tili Etimologiyasınıñ Ğilmiy-Teoriyalıq Negizderi*. Almatı: “Sardar” Baspa Üyi.
- Konıratbayeva, J., Kaliyev, G., Yesenova, K. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. VI). J-J, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Küderinova, K., Jubayeva, O., Joısayeva, M. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. VIII). K-Q, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Magavin, M. (2004). *Kökbalaq*. Almatı: Atamura.
- Malbakov, M., Ongarbayeva, N., Üderbayev, A. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. X). Q-M, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Malbakov, M., Yesenova, K., Hinayat, B. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. XIV). T-U, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Mankeyeva, J., Bizakov, S., Jünisbek, A. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. XI). M-O, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Mominova, B., Süyerkulova, B., Fazıljanova, A. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. VII). J-K, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Nurmagambetov, A. (1994). *Bes Jüz Bes Söz*. Almatı: Ravan.
- Ojegov, S. İ. ve Şvedova, N. Yu. (2006). *Tolkoviy Slovar’ Russkogo Yazıka*. Moskva: İTİ Tehnologii.
- Ospanova, G. ve Balci, O. (2021). *Mirjaqip Duwlatov’un Edebî Eserleri*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Radloff, W. (1899). *Opıt Slovarya Tyurskih Nareçiy* (C. 2/1). Sanktpeterburg: Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk.
- Radloff, W. (1905). *Opıt Slovarya Tyurskih Nareçiy* (C. 3/1). Sanktpeterburg: Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk.

- Radloff, W. (1911). *Opıt Slovarya Tyurskih Nareçiy* (C. 4/2). Sanktpeterburg: Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk.
- Sevortyan, E. V. (1974). *Etimologičeskiy Slovar' Tyurskih Yazıkov (Obşçetyurskiye i Mejtyurskiye Osnovi na Glasniye)*. Moskva: İzdatel'stvo "Nauka".
- Süyerkulova, B., Januzak, T., Jubayeva, O. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. III). B-B, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.
- Şanskiy, N. M., İvanov, V. V. ve Şanskaya, T. V. (1971). *Kratkiy Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskva: Prosveşçeniye.
- Şipova, E. N. (1976). *Slovar' Tyurkizmov V Russkom Yazıke*. Alma-Ata: Nauka KazSSR.
- Şirin, H. (2020). *Sözcük Hikâyeleri. Sözlerde Saklı Kültür* (5. bs.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Tekin, Ş. (2001). *İştikakçının Köşesi. Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*. İstanbul: Simurg.
- Türkçe Sözlük*. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üderbayev, A., Nakısbekov, O., Konıratbayeva, J. vd. (2011). *Qazaq Ādebiy Tiliniñ Sözdigi, On Bes Tomdıq* (C. XII). O-S, Almatı: Til Bilimi İnstitutı.